

Çocuklar, Çocukluk ve Sosyal Sermaye: Bağlantıların İncelenmesi*

MADELEİNE LEONARD**

Özet

Bu makale çocukların sosyal sermaye ‘varlıklarını’ nasıl geliştirdikleri ve kullandıklarını incelemekte ve bu çerçevede çocukların aile, akran ve toplum bağlantılarına ışık tutan iki araştırma projesinden yararlanmaktadır. Gelişmekte olan sosyal sermaye (veya sosyo-kapital) literatüründe çocukların üzerinde yeterince durulmamıştır. Gerçekten de, literatürün büyük bölümünde çocuklar üzerinde yeterince durulmamış, var olan ağları nasıl algıladıkları ya da nasıl ek ağlar yarattıklarını ve bunları nasıl yönettikleri düşünülmemiş, sosyal sermaye “varlıklarının” çocuklara aktarımı konusu basit bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Makalede Putnam, Coleman ve Bourdieu tarafından ileri sürülen sosyal sermaye kavramının içinde çocuk ve çocukluğun ele alınışı incelenecektir. Sosyal sermayenin en önemli özelliklerinden biri diğer sermaye türlerine dönüştürülebilir olmasıdır. Çocukların sosyal ağlarına odaklanmak aynı zamanda bu sosyal sermaye dönüşümünün irdelenmesini de kaçınılmaz kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bourdieu, çocuklar, Coleman, Putnam, sosyal sermaye

Abstract

This article is concerned with exploring how children develop and utilize stocks of social capital. It draws on two research projects illustrating children’s family, peer and community networks. In the burgeoning literature on social capital, children’s accounts remain under-researched. Indeed most of the literature operates with a simplistic view of adults passing social capital assets on to

* Sociology Dergisi’nin 2005 yılı 39 (4) sayısı 605-622 sayfaları arasında yayınlanan (DOI:10.1177/0038038505052490) “Children, Childhood and Social Capital: Exploring the Links” isimli makale, yazarı Madeleine Leonard’dan ve yayıncı dergiden Çocuk ve Medeniyet Dergisi’nce alınan 25.02.2019 tarihli izin ile Aydoğdu Akın tarafından çevrilerek yayınlanmaktadır.

children without a subsequent consideration of how children perceive and make use of existing networks and create and manage additional networks. The article will examine the limited treatment of children and childhood in the conceptualization of social capital put forward by Putnam, Coleman and Bourdieu. One of the most important attributes of social capital is its supposed ability to be converted into other forms of capital. A focus on children's networks calls into question the ease with which social capital can be transformed into other types of capital.

Keywords: Bourdieu, children, Coleman, Putnam, social capital

Giriş

Sosyal sermaye tanımlanması güç bir kavramdır. Genel olarak sosyal ağların önemi, aidiyet duygusu, güven ve refah gibi olumlu şeyler çağırıştırır. Sosyal sermayenin insanlar arası ilişkilerin kalitesinden kaynaklandığı görüşü Coleman (1988, s.98) tarafından geliştirilmiş; sosyal sermaye toplumdaki eyleyenlerin (İng. Actor) kendi içlerinde ve aralarındaki etkileşimlerinden kaynaklanan olumlu bir öge olarak yorumlanmıştır. Bu yüzden Coleman'a göre sosyal sermayeyi anlamanın en iyi yolu işlevine bakmaktır, yani bireylerin başkalarıyla olan ilişkilerinde kullanabilecekleri kaynaklar olarak görmektir. Bu görüş Putnam (1995, s.67) tarafından da paylaşılmaktadır; o da sosyal sermayeyi 'sosyal organizasyonun karşılıklı çıkar, koordinasyon ve iş birliği sağlayan sosyal ağ, norm ve güven gibi özellikleri' olarak tanımlar. Putnam'a göre sosyal sermaye bakımından zengin topluluklar karşılıklı yarar sağlayan ortak eylemlerde bulunurlar. Coleman ve Putnam'ın çalışmalarında dolaylı olarak belirtilen sosyal sermayenin olmadığı toplumlarda oluşturulup geliştirilebileceği ve son olarak da diğer tür sermayelere dönüştürülebileceğidir.

Sosyal sermayenin bu yönü düşük gelirli topluluklarda yoksulluğa çözüm getirmek için alt - üst modellere yönelmiş siyasetçi ve politika belirleyicilerine çekici gelmiştir. Bourdieu (1986) daha dinamik ve nispeten daha az olumlu bir sosyal sermaye kavramı ile çalışır. Sosyal sermaye bireyler arasındaki bağlar ve sosyal sorumluluklar çerçevesinde var olsa da gerçek değeri diğer sermaye türlerine, özellikle ekonomik sermayeye dönüştürülebilmesinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu dönüşüm o kadar da kolay değildir, zira geniş bir çevre bireylerin bunu dönüştürebilme kabiliyetini ortaya koymasını engelleyebilir. Dönüştürülebilirlik, özellikle kültürel ve ekonomik sermaye varlığı düşük olan veya toplumun diğer bireylerine nazaran ikinci derecede konumlandırılmış bireyler için sorunlu bir süreç olabilir. Özellikle çocukların toplumda yetişkinlere nazaran

buldukları güçsüz konum sermayenin dönüştürülebilirliğine ilaveten bir kısıtlama getirebilir.

Coleman, Putnam veya Bourdieu'nün çalışmalarında çocuklar ön planda değildir. Coleman ve Putnam'ın çalışmaları temelde yetişkinler arasındaki güçlü veya zayıf bağlarla ilgilenmektedir. Bu çalışmalarda çocukların ele alındığı kısımlar irdelendiğinde de araştırmaların 'yeni çocukluk sosyolojisinden' yararlanmadıklarında ne kadar kısıtlı olabilecekleri anlaşılabilir. Bourdieu çözümlemesinde çocuklardan hiç bahsetmezken Morrow (1999, s.746) kendi sosyal sermaye kavramının 'günlük hayatın eylem ve süreçlerinden ortaya çıktığını' öne sürer; bu görüş çocukların günlük hayatında sosyal sermayenin yerini ve önemini anlamamız için kullanışlı bir çerçeve sunar. Makalenin geri kalanı sosyal sermaye literatüründe var olan -kısıtlı- çocuk anlatımlarını incelemektedir. İki araştırma projesinden alınan veriler çocukların bireysel ve kolektif sosyal sermaye varlıklarına ışık tutmak adına sunulmuştur. Bu çözümleme toplumdaki -çocuklar gibi- bazı grupların farklı sermaye türlerini dönüştürürken karşılaşılabilecekleri zorlukları da ele alacaktır.

Çocuklar, Sosyal Sermaye ve 'Yeni Çocukluk Sosyolojisi'

Geleneksel olarak sosyoloji çocuklarla ve çocuklukla pek ilgilenmemiş (Ambert, 1986), çocuklar yetişkin sosyalleşmesinin başarılı veya başarısız ürünleri olarak görülmüştür ve bu yüzden de çocukların hayatlarıyla ilgili çalışmalar genellikle çocukların aile veya okul ortamlarında yetişkinlerle olan etkileşimlerine odaklanmıştır. Bu sebeple, yeni çocukluk sosyolojisi ortaya çıkana kadar (James, Prout, 1997) çocukların hayatlarının birçok kısmı sosyoloji alanının gözünden kaçmıştır. Bu yeni yaklaşım çocukların 'edim'ini (İng. Agency: seçim yapma ve bu seçimleri yaşam içerisinde uygulama kapasitesi) vurgulayarak yetişkinlerle ve kendi aralarındaki etkileşimlerinin çocukluğun ve toplumun doğasını değiştiren, meydan okuyan ve yenileyen muhtelif yönlerini incelemektedir. Bu yaklaşımı benimsemek araştırmacıların nesiller arası etkileşimi eskisinden daha karışık bir şekilde görebilmelerini sağlayacaktır. Yani bu, çocukların bazen sosyalleşmeye direnç gösterdiklerini kabul etmenin de ötesine geçmek anlamına gelir. Çocukların kabul ettiği veya reddettiği alışlagelmiş normlar, yükümlülükler ve beklentilerin aktarılmasından öte, yetişkinlerle ve çocuklar arasındaki etkileşimlerin her iki kuşak için de değiştirilmiş-uzlaşımış standartlar ve gelenekler üretmesi muhtemeldir.

Çocukların günlük hayatı hakkında hâlâ yetişkinlere nazaran daha az şey bilmekteyiz. Bu sosyal sermaye kavramının tanımlanma sürecinde de rahatça

görülebilmek; kavram hakkında yapılmış deneysel çalışmaların çoğunda yetişkinler arasındaki güçlü veya zayıf bağlara ve bunların doğurduğu olumlu veya olumsuz sonuçlara odaklanılmıştır. Çocuklardan söz edildiğinde de anne baba ve öğrenmen gibi nüfuzlu yetişkinler tarafından dayatılan yaptırım ve normların kabul edilip edilmemesine odaklanılmıştır. Çocukların hayatındaki sosyal sermaye genel olarak anne babalarının diğerleriyle olan ilişkilerinin bir yan ürünü olarak görülmüş ve çocukların özgün sermayeleri göz ardı edilmiştir. Dahası, sosyal sermaye çocukların şimdiki hayatlarından öte, gelecek hayatlarında yararlanabilecekleri bir şey olarak kabul edilmiştir. Bu durum da çocukları “insan” olarak değil “insan olacaklar” (İng. “human being”, “human becoming”) olarak görme eğilimini yansıtmaktadır (Qvortrup, 1994). Qvortrup’un (1994, s.2) değindiği gibi “yetişkinliğe erişmek, kişinin bireysel gelişim sürecinin ve çocukluğunun sonuçlandığı bir nokta, erişilmek istenen bir hedef ve hatta kişinin çocukluğunun tek anlam ve amacı olarak kabul edilir.”

Yetişkin arkadaşlıklar ve sosyal ağlara verilen önem Coleman’ın “nesiller arası kapanıklık” (İng. intergenerational closure) düşüncesinde de açıkça görülmektedir. Bu terim Coleman tarafından anne babalar arası bağların varlığına veya yokluğuna dikkat çekmek için kullanılmıştır; bağların varlığı söz konusu ise anne babalar kendi aralarında “çocukların çeşitli etkinlikleri üzerinde tartışıp, verilecek izinler ve uygulanacak yaptırımlar üzerinde oybirliği sağlarlar” (1988, s.S107). Sosyal sermaye bakımından zengin ailelerde çocuklar bu kararları kabul edip uyarılarken diğer durumda, anne babaları bu sosyal ağların dışında kalan çocuklar tarafından etkilenebilirler. Bu durumda, bir bakıma çocuklar ve anne babalar arasındaki ilişki çocukların kabul, ret durumuna göre etkili veya etkisiz bir sosyalleşme olarak değerlendirildiği tek taraflı bir süreç olarak sunulmaktadır. Ancak, ailenin, çocuk ve anne baba arasındaki normların ve beklentilerin tekrar tekrar tartışıldığı, hatta anne babaların değerlerini ve yaptırımlarını bu tartışmalar çerçevesinde şekillendirdiği bir alan olması daha muhtemeldir.

Coleman, aileler ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi, hangi tür aile koşullarının daha geniş bir toplumdaki sosyal sermayeyi güçlendirdiğini belirlemek amacıyla araştırmıştır. Coleman’a göre, aile sosyal sermaye için merkezi bir konumdadır. “Doğum ile kurulan bağlar” (Coleman, 1991, s.1) birinci dereceden önem taşır. Sosyal sermaye de aile içi ilişkilerden doğan ve çocuk ve ergenlerin beşerî sermayeye erişimlerini sağlayan bir kaynak olarak görülür (Coleman, 1994, s.300). Bu nedenle sosyal sermayenin temel işlevlerinden biri diğer sermaye türlerine dönüştürülebilmesidir. İdeal aile üç farklı sermaye türüne sahiptir (Coleman, 1988, s.S109). İlk olarak ekonomik sermaye, yani ailenin ekonomik konumu ve diğer türlü

kazanımları sağlayacak şeyleri satın alma gücü gelir. İkincil olarak beşerî sermaye, yani yetişkinlerin eğitim durumu, ki bunun yüksek olması çocukların da eğitim hayatlarında başarılı olmasına destek ve olanak sağlar. Sosyal sermaye ise aile içindeki çocuklar ve yetişkinler arasındaki ilişkilerin içinde yer alır. Coleman'ın öne sürdüğü üzere ekonomik ve beşerî sermaye bakımından zengin olan aileler sosyal sermaye açısından yoksun, değerli ve önemli bir kaynaktan mahrum kalabilirler. Bu tarz durumların yaşanması özellikle tek ebeveynli ailelerde ya da anne babanın her ikisinin de çalıştığı ve çocuklarla yeterince vakit geçirip güçlü bağların kurulamadığı ailelerde daha olasıdır. Bu üç sermaye türünden en önemlisi sosyal sermayedir, zira sosyal sermaye olmadan anne babalar çocuklarına diğer sermaye türlerini aktaramayacaklardır. Çocuklara uygun değerlerin aktarımını sağlayan sosyal sermaye olmadan ekonomik ve beşerî sermaye oldukça gereksizdir. Sosyal sermaye bakımından zengin aileler genellikle beşerî sermaye bakımından da zenginlerdir, çünkü bu iki tür sermaye birbirlerini besler. Şüphesiz, Coleman'ın çalışmasının çoğu sosyal sermayenin beşerî sermayeye nasıl katkıda bulunduğuna odaklanmaktadır (Coleman, 1994).

Putnam için ise (1995, s.73) “sosyal sermayenin en temel biçimi ailenin kendisidir”. Fakat tıpkı Coleman gibi o da çocukluk ve sosyal sermaye ilişkileri üzerinde duran çalışmasının büyük bir kısmında yetişkinlerin sosyal sermaye varlıklarına odaklanmaktadır. Yani yine yetişkinler nasıl bu varlıkları çocuklarına aktarıyor sorusu tartışılmıştır. Bu açıdan Coleman ve Putnam çocukları “geleceğin vatandaşları” şeklinde görmeye eğilimlidirler ve temel ilgi odakları yetişkinlerin çocuklara sosyal sermaye aktarması ve çocukların büyüyünce bu sermayelerden faydalanmalarındır (Coleman, 1990, s.334; Putnam, 2000, s.296). Yani Putnam ve Coleman çocukların hâlihazırda ellerindeki sermayeyi nasıl kullandıkları konusunda bize fazla bir şey anlatmamışlardır; sosyal sermaye sahibi olmayan çocukların günlük hayatları üzerine söyledikleri şeyler, sosyal sermaye sahibi olduğu düşünülebilecek çocukların ilgi ve önemi üzerine söylediklerinden nispeten daha fazladır. Dahası, yetişkin-çocuk arası modelden öte, çocukların kendi sosyal ağlarının sosyal sermayelerinin gelişimine olanak tanıyabileceğini de takdir etmemişlerdir.

Bourdieu (1986) çocukluk ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiye pek değinmemiş olsa da Morrow (1999, s.746) kendi sosyal sermaye, hatta genel olarak sermaye kavramının “günlük hayatın eylem ve süreçlerinden ortaya çıktığını” öne sürer. Bununla birlikte çocukların “edim” (İng. agency) sahibi olduklarını da takdir edersek elimizde çocukların mikro-sosyal dünyalarının edimlerini kısıtlayan daha kapsamlı makro-sosyal yapı etmenleriyle nasıl etkileştiğini anlayıp açıklamamıza olanak sağlayan bir formül elde edebiliriz

(Morrow, 1999, s.757). Morrow'un çözümlemesinin temelinde toplumda günlük hayatın alışlagelmiş düzeninin eşitsizliği yeniden ürettiğinin anlaşılması yatar; ki bu da çalışmasına ayrı bir değer katar. Morrow'un çalışması, Coleman ile Putnam'ın sosyal ve diğer sermaye türleri arasında kurdukları basit bağlantılara bir alternatif sunar. Bu makalenin temel aldığı iki araştırma projesinden alınan verilerin de örneklendirdiği üzere, sosyal sermaye varlıkları tek başlarına ekonomik veya beşerî sermayeye dönüştürülmeye yetmez.

Araştırma Projelerinin Arka Planı

Bu çalışmanın devamında çocukların hayatını aile ve topluluklar içinde inceleyen iki farklı projeden yararlanılacaktır. Projelerin ikisi de özellikle sosyal sermayenin kullanımı ile ilgili olmasa da işlenen konularda -sosyal sermayeye duyulan güncel ilgiden ötürü ömürleri uzamış- “sosyal ağlar” ve “topluluklar” gibi geleneksel kavramlardan bahsedilmiştir (Portes, 1998). Projeler on yıllık bir süre çerçevesinde gerçekleştirilmişlerdir ve bu da karşılaştırılabilirliklerini etkileyebilir. Ancak, projelerin her biri çocukların hayatlarının -başta sosyal sermayenin diğer sermaye türlerine dönüştürülebilirliği olmak üzere- literatürde yer etmiş ilgili varsayımları sorgulatan taraflarına odaklanmıştır. Bu çalışmadaki amacım verilerin bu kısımlarının altını çizmektir.

İki proje de ekonomik dezavantajlılık düzeyleri farklılık gösteren çalışan kesim topluluklarında konumlanmıştır. Çalışmaya katılan yetişkinlerin çoğunluğu ya işsizdir ya da iş piyasasının alt ucundadır. Yoksulluk çocukların ve yetişkinlerin hayatının öne çıkan bir özelliğidir. Araştırma bireylerin yoksullukla nasıl başa çıktıklarına, içinde buldukları durumu idare etme ve etkilerini azaltma stratejilerine odaklanmıştır. A Projesinde Kuzey İrlanda'nın en dezavantajlı semtlerinden birinin 150 hanesinden yetişkinlerle 14-16 yaşları arasındaki 120 çocukla anket yapılmıştır. B Projesinde ise İrlanda Cumhuriyeti'nde iki alandan (Daly, Leonard, 2000) seçilen 30 hanenin sakinleriyle görüşülmüştür (Leonard, 1994). Bu iki alandan biri İrlanda Cumhuriyeti'nin en dezavantajlı muhitlerinden biri olarak A Projesindeki semt ile birçok benzerlik göstermektedir. 11 haneden çoğunlukla 14-16 yaşları arasında 16 çocukla görüşülmüştür. Her iki projede de yetişkinler ve çocuklar aile içinde güven, güçlü bağlar ve paylaşılan değerler göstermiştir, üretilen sosyal sermayenin aile içinde bir değeri olsa da yetişkinlerin diğer sermaye türlerinde varlıklı olmamaları, bunun değişim değerini düşük kılmıştır. Bunun Coleman ve Putnam'ın aile içinde sosyal sermaye kavramı için ne ifade ettiği ileride özetlenecektir. Buna ek olarak

A ve B Projesinin yer aldığı konular kendi aralarında benzerlik göstermiş olsalar da A Projesinde topluluk arası bağlar oldukça güçlüyken B Projesinde bu bağlar yok denecek kadar zayıftır. Bunun nedenlerine de makale içinde değinilecektir. Bu araştırmanın ana amaçlarından biri de çocukların dönemsel istihdama katılımını incelemek ve bu katılımın sosyal sermaye olarak nasıl değerlendirilebilirliğini sorgulamaktır. Sosyal sermaye literatüründe bu katılımın ekonomik ve beşerî sermayeye erişim için kullanılabilir bir bireysel veya kolektif bir kaynak olduğuna değinilir. Bu iki projeden yararlanarak çocukların bireysel ve kolektif sosyal sermaye varlıklarını ve sermayenin ne kadar dönüştürülebilir olduğunu göstermeye çalışacağım.

Aile İçinde Sosyal Sermaye

Şu noktada açık olduğu üzere Coleman yalnızca belli tip ailelerin sosyal sermayeye sahip olduğunu öne sürer. Çözümlemeleri, çok çocukları olmayan, anne ve babanın her ikisinin de olduğu ve bunlardan birinin tam zamanlı olarak çocuklara baktığı ailelerin sosyal sermayenin nesiller arası aktarılması için ideal bir senaryo sunduğunu ileri sürer. Bu nedenle bakış açısı oldukça muhafazakâr ve anti-feminist olarak yorumlanabilir. Coleman “anne baba ve çocuklar arasındaki ilişkilerin gücünü, çocuğa anne baba tarafından aktarılabilir sosyal sermayenin bir ölçüsü” olarak değerlendirir (1988, s.S110). Çift gelirli aileler beşerî sermaye bakımından zengin olup bu zenginliklerini zaten çalışmakta oldukları işlerini elde etmek için kullanmış olabilirler, ancak, her iki ebeveynin de çalışması, onların evden uzun süreli uzak kalmaları, çocuklarla yeterince zaman geçirilememesi, dolayısıyla sosyal sermaye eksikliği hissedileceği anlamına gelir, başka bir deyişle “beşerî sermayenin neticede çocuklara getirisi önemsiz ve alakasız olabilir” (1988, s.S110). Benzer şekilde çok çocuklu ailelerde de çocukların hepsine eşit derecede ve yeterli zaman ayırlamaması nedeniyle sosyal ve beşerî sermaye aktarımı da etkisiz kalacaktır. Coleman’a göre, “modern aileler arasında yapısal açıdan en çok eksikliği olan tek ebeveynli ailedir” (1988, s.S111). Çözümlemesinde neden bu kaniya varmış olduğunu çok açıklanmasa da anne babalı ailelerin tek ebeveynli ailelerden daha iyi olduğunu ve tek ebeveynli ailelerin sayılarının artmasının toplumsal değerlerin bozulmasına neden olacağını açıkça ima etmiştir.

Eğer anne babalar ve çocuklar arasındaki “ilişkilerin gücünü” (Coleman, 1988, s. S109–13) sosyal sermayenin tanımı olarak alırsak, her iki projeden de elde edilen veriler bizi Coleman’ın başta beşerî ve sosyal sermaye arasındaki bütünleyici ilişki gibi bazı varsayımlarını sorgulamaya itecektir. A Projesinde çocukların çoğu çift ebeveynli ama iki ebeveynin

de çalışmadığı gelirsiz hanelerde yaşamaktadır. Bunun ana sebeplerinden biri anne babaların beşerî sermaye bakımından yoksul olmalarından doğan ve devlet yardımını zorunlu kılan ekonomik sermayesizlikti. B Projesinde görüşülen çocukların çoğunluğu tek ebeveynli ailelerdendi. Bu ailelerdeki anneler de beşerî sermaye bakımından yoksullardı ve dolayısıyla ekonomik sermayeleri yoktu. Fakat her iki projede de verilerin öne çıkardığı motiflerden biri de çocuklar ve anne babalar arasındaki ilişkinin gücüydü. Anne babalar çocuklarını yoksulluktan kurtaracak yegâne şeyin eğitim olduğunu düşünüyorlardı. Görüşme yapılan anne babaların çoğu çocuklarının eğitim hayatlarında başarılı olup iyi iş olanaklarına sahip olmasını umarak hayatlarındaki en önemli şeyin çocukları olduğundan bahsettiler. Çocuklarla yapılan görüşmelerde ise anne babaları ile aralarındaki destekleyici ilişki dikkat çekmiştir. B Projesinde çocuklar anne babalarından “hayatlarının en iyi yönü” olarak bahsetti, tek ebeveynli ailelerde ise anne babalarının çocuklarını tek başlarına yetiştirme mücadelesine takdir ve hayranlıkla değindiler. Görüşmeler sırasında çocukların çoğunluğu okulu bitirirken bazı nitelikler edinmek istediklerini bildirdiler. Ancak, tek başına sosyal sermaye, diğer sermaye biçimlerine dönüştürülebilirlik açısından zayıftı. Çocukların eğitim hevesine rağmen anne babaların beşerî sermaye yoksunluğu onlara sağlanabilecek eğitim olanaklarına da ket vurmuştu. Birçok hanede anne babalar eğitim masraflarını karşılayamıyordu, bazı haneler çocuğun okul üniformasını almakta zorlanıyordu ve genel olarak okul kitapları vb. eğitim öğretim malzemelerine rastlamak güçtü. Bazı durumlarda çocukların kendilerine ait bir çalışma alanları yoktu. Anne babalar maddi yetersizlikten ötürü çocuklarını okul gezileri gibi masraflı ders dışı etkinliklere gönderemiyor, çocuklar da bunlardan yoksun kalıyordu. B Projesinde bir anne 15 yaşındaki kızını derste kullanılacak malzemeleri karşılayamadığı için mutfak derslerine göndermiyordu. Anne babaların kendi beşerî sermayelerinin az olması çocuklarının eğitim hayatlarında başarılı olmalarını isteseler de yardım etmelerini zorlaştırıyordu. Anne babaların çoğunun kendi yetiştikleri ortam dolayısıyla okuryazarlıkla ilgili sıkıntıları vardı. B Projesinde bekâr bir anne 5 yaşındaki çocuğuna okuma konusunda yardım ettiğini fakat çocuk 8-9 yaşlarına geldiğinde okuma açısından kendisinden daha gelişmiş olacağından duyduğu kaygılardan söz etti. Bu örnekler sosyal sermaye ve diğer sermayeler arasındaki ilişkilerin birbirini tamamlama sürecinin Coleman’ın öngördüğünden daha karışık olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Onun sosyal sermaye açısından yoksul gördüğü aileler, beşerî ve ekonomik sermaye yokluğundan daha çok etkilenip diğer sermaye türlerine dönüştürülebilirlik sağlayamayabilir.

Ancak bu dönüştürülebilirliğin sağlanamaması düşük gelirli ailelerin kendi aralarındaki ilişkilerinden aldıkları duygusal tatminden dikkatimizi çekmemelidir. Reay (2002, s.6) duyguları bir sermaye olarak görür ve duygusal sermayeyi “zamanla aileler içinde kurulan ve çocukların yararlanabilecekleri duygusal kaynaklar” olarak tanımlar. İki projede de anne babalar tarafından beslenip geliştirilen ilişkiler çocuklara (ekonomik, beşerî, vb.) sermaye konusunda fazla bir dönüştürülebilirlik olanağı sağlamamış olsa da birçok çocuk aile içindeki destekleyici ilişkilerden duygusal bir tatmin sağlamıştır. Aşağıdaki alıntılar duygusal sermayenin kullanım değerini yansıtır niteliktedir:

“Hayatta önemli olan tek şey annem ve ailem.”

“Hayatımın en iyi tarafı ailem, çünkü bana bakıyorlar.”

“Bir derdim olsa direkt anneme söyledim o da çözerdi.”

Yani anne babaların ve özellikle annelerin dâhil olduğu duygusal sermaye boyutunu çocukların çoğunun takdir edip el üstünde tuttuğunu ve duygusal sermayenin kullanım değerinin sermayenin dönüştürülemezliğini telafi ettiğini söyleyebiliriz. Coleman ve Putnam sermaye türleri arasında birbirini tamamlayan, besleyen bir dönüşümlü ilişki gördüklerinden kullanım değerine önem vermemişlerdir. Çözümlemeleri aile ve toplulukların değişim değeri olan sermayeleri nasıl beslediklerine odaklıdır. Bourdieu'nün çalışmasının güçlü yönlerinden biri bazı sermaye türlerinin dönüştürülebilirliğinin olmadığını kabullenmesi olsa da çalışmasında genel olarak sermayelerin değişim değeri üzerinde durmuştur. Bourdieu'ya göre (1986), sosyal sermayeyi oluşturan bağlar ancak münferit kişilerin kişisel çıkarlarına (İng. self-interest, self-interested action) hizmet edecek şekillerde kullanılabiliriyorsa kullanışlılardır. Bourdieu kişisel çıkar gütmeyen (İng. disinterest, disinterested action) eylemin mümkün olup olmadığını da sorgular, zira kendi görüşünce tüm eylemler eyleyen bunun farkında olsa da olmasa da stratejilerle bağlantılıdır.

Kişisel çıkar gütmeyen eylemleri irdelemeye gönülsüzlüğünden Bourdieu da kullanımdan öte, değişim değeri üzerinde durmuştur (Skeggs, 2002, 2004). Bourdieu'ya göre, (Sayer, 1999, s.407) bir eylem eyleyene her zaman bir tür avantaj sağlar, altruizm (özgecilik) diye bir şey yoktur, varsa da kılık değiştirmiş bencilliktir (İng. Egotism). Bu yüzden sosyal sermaye içsel-kendi değerinden öte, diğer daha cazip sermayelere değişim değeri için kovalanır. Bourdieu ailenin “insanların hesap yapmadığı ve alışverişlerde eşdeğerliliğin düşünülmediği bir yer” olduğunu kabul ediyor gibi görünse

de (Bourdieu, 1999, s.22), sosyal sermaye için yazdığı değişim değerine dayalı formülün kullanım değeri, hesaplamada yetersiz kalıyor. Buna ilişkin olarak eyleyenlerin ayrıcalıklı grupların değişim değerini temel alan sistemlere daha dirençli değer sistemleri geliştirmesi ihtimali de takdir edilmelidir. Düşük gelirli ailelerde çocukların alabileceği duygusal tatmin, sosyal sermaye literatüründe yeterince işlenmemiş bir konudur. Ailelerin destekleyici olduğu gibi köstekleyici de olabileceğini kabullenmekle birlikte söylemek istediğim şey, sermayelerin dönüştürülme kurallarının yetişkinlere nazaran çocuklar için daha farklı olduğudur. Çocukların sermaye türlerini değerlendirme süreçleri de farklı olabilir, hemen şimdi kullanılacak sermaye türlerini ileride bir şeye dönüştürülebilecek sermaye türlerinden daha değerli tutarlar.

Toplulukta Sosyal Sermaye

Coleman ve Putnam sosyal sermaye kavramlarında aileye anahtar bir rol yüklerler, Putnam daha da ileri giderek yetişkinlerin geniş toplumdaki rolüne de aynı değeri yüklemiştir. Fakat Putnam'ın yetişkinlerin medeni ve politik yaşama katılımlarına ilişkin çözümlenmeleri çocuklara uygulandığında sorunlar yaratacaktır. Dünyadaki çocukların çoğu 18 yaşlarına gelene kadar oy kullanamazlar. Yine çoğu toplum çocukların özerkliğine ve alkol tüketimi, cinsel ilişki, evlilik ve nicesi gibi verebileceği kararlara da bir yaş sınırı koyar. Sonuç olarak, çocukların tam vatandaşlığa sahip olmadığı kabul edilir ve bu sivil topluma katılımlarının derecesini etkileyebilir. Bununla birlikte, sivil topluma, çocuklara faydalı bir şekilde genişletilebilecek bir katılım işareti, kolektif eğlence arayışlarına katılımlarıyla ilgilidir. Putnam bireylerin organize olarak boş zaman etkinlikleri gerçekleştirmesinin toplum hayatında etken olmanın bir belirtisi olduğunu ileri sürmektedir. Bir grupla değil de “tek başına bowlinge gitmek” Putnam için Amerikan toplumunda yanlış giden her şeyin görsel imgesidir. Putnam televizyonu da bir boş zaman katili olarak görür ve bireyleri verimli olmaktan alıkoyduğunu savunur. Televizyon insanları evde tutar ve ev içindeki ve dışındaki insanlarla iletişimine mâni olur. Üstelik, Putnam, televizyonun toplum üzerinde bu kadar etkisinin olmadığı, insanların ayrı gayrı oturmak yerine boş zamanlarında ortaklaşa bir şeyler yaptıkları ve bir topluluk olarak yakınlaştıkları eski güzel zamanlardan söz eder. Fakat, bu çözümlenmenin hiçbir yerinde organize boş zaman etkinliklerine katılımsızlığın sosyal sermaye yoksulluğundan değil de etkinliklerin maliyetinden ötürü olabileceğinden bahsetmemiştir. İki projeye katılan çocuklar için televizyon izlemek yaygın bir boş zaman etkinliği idi. Ancak, bu durum geniş toplumla ilişkisizlikten değil, ev dışı etkinliklerin maliyetinden kaynaklanıyordu.

Yaşlılar dışında, çocuklar yerel çevrelerine en çok bağlı olan yaş grubudur. Putnam boş zamanda topluma katılım konusunu arz değil talep tarafından görmektedir. Frones (1994, s.160), “televizyon izlemenin yalnızca kendi başına bir fenomen olarak görülmemesi gerektiğini, aynı zamanda daha geniş sosyal ve kültürel çevre ile ilişkili” olduğunu da belirtiyor. Herhangi bir semtte boş zaman sağlanması, tecimsel ya da kamusal (ticari veya devlet öncülüğünde) olabilir. Yoksulluğun daha yaygın olduğu yerlerde özel sosyal tesislere daha az rastlanır. Çevre sakinleri katılım masrafını karşılayamayabilirler ve dışarıdan gelecek katılımcılar da havasında yoksulluk olan bir ortamda boş zaman etkinliklerine katılmak istemeyebilirler. Dolayısıyla organize boş zaman etkinliklerini sağlamak devlete kalır ve Misztal’ın belirttiği gibi (2000) Putnam sosyal sermaye çözümlemesinde devletin rolünü göz ardı etmiştir. Aynı görüş bireylerin organize boş zaman etkinliklerine katılma ya da evde oturup televizyon izleme kararı verdiği bu sosyal arenada devletin sadece bir etki olmasından öte, doğrudan arenayı şekillendirdiğini öne süren Field tarafından da paylaşılmaktadır (2003). Kendi dediği üzere; “Katılımsızlığı ancak bilinçli bir seçim olarak görüp ciddiye alırsak anlayabiliriz” (Field, 2003, s.39). A ve B Projelerinde görüşme yapılan çocukların çoğunluğu buldukları yerdeki olanakların yetersizliğini tartıştılar. Her iki bölge de park, bahçe vb. gibi çocukların ve gençlerin vakit geçirebileceği tesislerden yoksun olarak nitelendirilmekteydi. Örgütlü boş zaman etkinliklerine katılım için başka alanlara gidilmesi, ulaşım bedelinin de katılım masrafına eklenmesini gerektirmekteydi, ve tüm bu masraflar çok sayıda çocuğun düzenli katılımını etkileyerek, televizyon izleme etkinliğinin bütçeye daha uygun bir boş zaman etkinliği olarak yaygınlaşarak daha cazip hale gelmesine neden olmuştur. Çocukların birçoğu boz zamanlarını nasıl geçirdikleri ile para bir sorun olmasa boş vakitlerini nasıl çok daha farklı şekillerde (örn. muhtelif spor dalları vs.) geçirmek istediklerine değindiler. Niyetlerinde çok ciddi olmasalar bile bu durum çocukların sosyal sermayesinin gelişmesi için ekonomik sermayeye ihtiyaç duyulduğunu örnekler niteliktedir.

Başka bir yerde Putnam annelerin destekleyici yerel sosyal ağlarının bulunmasının “materyal zenginliklerinden veya yoksulluklarından daha da fazla fayda sağlayacağından” bahsetmektedir (Putnam, 2000, s.301). Burada ima edilen şey sosyal sermaye açısından zengin bir ailenin çocuklarının ekonomik ve beşerî sermaye yoksulluğunun sosyal sermaye tarafından telafi edilebileceğidir. A ve B Projelerindeki yetişkinlerin sosyal ağlarının karşılaştırılması, bu kaynağın çocukların hayatındaki önemini bir nebze de olsa doğrular. B Projesindeki evlerin üçte ikisi Dublin’in dışındaki kentsel bir alana dahillerdi ve A Projesindeki semt ile birçok benzerlikleri vardı.

İki taraf da yokluk ve yoksulluk ile nitelenmiş geniş toplum tarafından “korkunç yerler” olarak etiketlenmiş alanlardı (Walter, 1976, s.155). Fakat A Projesindeki haneler güçlü ve sıkı kolektif sosyal ağlara sahip iken B Projesindeki evler çevreden soyutlanmış ve çevreye güvensizlikle doluydu. A Projesinde Kuzey İrlanda’daki genel siyasal durum Katolik işçi sınıfı arasında “bağlı sosyal sermayenin” (İng. bonding social capital) gelişmesine yol açmıştı (Putnam, 2000). B Projesi’nde, Kelt Kaplanının eşitsiz yararları işçi sınıfı Katolik topluluğunu paramparça etti, çünkü son ekonomik bölümlenmelerden yararlananlarla hayatlarını yoksulluk içinde yaşamaya devam edenler arasında bir bölünmeye yol açmıştır. A Projesindeki yetişkinler komşularıyla olan bağlarının yakınlığı ve kuvvetinden bahsederken B Projesindeki yetişkinler komşularına (ve karşılıklı olarak komşuları da onlara) şüphe ve güvensizlik ile yaklaşmaktaydı. B Projesindeki haneler yoksulluklarını açıkça göstermiyordu. Benzer sorunlar yaşayan hanelerle ve toplulukla etkileşim kurmak yerine yoksulluklarından utanıp evlerinin mahremiyetine çekilmeyi tercih etmekteydiler; destekleyici yerel sosyal ilişkiler, toplumsal iç içe geçiklik, mütakabiliyet ve güven yok denecek kadar azdı. Bu aileler İrlanda Cumhuriyeti’nin yakın tarihli refahından nasiplenmiş ailelerle yan yanlardı. İşçi sınıfının refah düzeyi artmış bölümü bu furyaya katılmayanlara sırtını dönmüştü ve zorbalık vakaları yaygınlaşmıştı.

Buna karşılık A Projesindeki hanelerde devletin işsizliğe bir çözüm bulamamasından doğan güçlü sosyal ağlar mevcuttu; genel siyasal durumdan ötürü geliştirilen bu ağlar bireysel eksikliğe ya da toplumsal dezavantaja bir çare olmaktan öte, bir siyasal strateji olarak görülmeye başlanmıştı (Leonard, 2004). Bu yine devletin sosyal sermayenin gelişmesine destek veya köstek olabileceğinin bir göstergesidir (Field, 2003; Misztal, 2000). A Projesindeki erkeklerin %44’ü 10 yılı aşkın süredir işsizlerdi ve bu bağlamda alternatif sosyal kimlikler ortaya çıkmaya başlamıştı. Proje alanında hanelerin %78’i en az bir diğer hane ile akrabaydı ve evli çiftlerin yarısından fazlası orada doğmuşlardı. Kültürel soyutlanma, ikametinin uzun vadede sabit kalması, geniş arkadaşlık ve akrabalık bağları ve dış kaynaklara kısıtlı erişim yüksek sosyal sermaye varlıklarının oluşmasına katkıda bulunan etmenlerdi.

A Projesindeki sosyal bağların gücü ve B Projesindeki sosyal bağların eksikliği, çocukların günlük hayatlarına da yansıyor. A Projesindeki semt haneler arasındaki sosyal bağların çokluğu ile nitelendirilmektedir. Sosyal ağlar aynı zamanda ekonomik etkinliklere de etki etmekteydi ve yetişkinler güven ve mütakabiliyet temelli sosyal ağların içine çekiliyordu. Çocukların hayatlarının birçok yönü genel toplulukla olan güçlü bağlarını göstermekteydi. Beş çocuktan biri düzenli olarak gönüllü

etkinliklere katılmaktaydı. Bu etkinlikler çoğunlukla kilise grupları ve dini organizasyonlar çerçevesindeydi ve en yaygın etkinlik, semtteki yaşlılara ve engellilere yardım etmektir. Çocukların üçte biri diğer çocuklara ve yetişkinlere en az bir kez yardımda bulduklarını belirtmekteydi. Bu yardımlaşma bazı durumlarda çocukların kendi aralarında ve topluluğun diğer üyeleriyle karşılıklı ilişkileri içine soksa da bazı durumlarda yapılan yardımlara herhangi bir karşılık beklenmezdi. Bu özellikle yaşlı komşular için ufak tefek işler yapan gençler için geçerliydi. On beş yaşında bir erkek çocuğu para karşılığı ayak işlerini hallettiğinden ancak bunun için yaşlılardan para almadığından bahsetti. Kendisine yaşlı komşusuna kaç para karşılığında ayak işlerinde yardım ettiğini sorduğumda bana verdiği cevap şu şekildeydi:

“Saçmalama, o yaşlı bir kadın. Ondan para isteyecek değilim, ki parası olmadığından eminim.”

Dolayısıyla bu durum Coleman’ın karşılıklı etkinliklerin ileride paraya dönüştürülebilecek “çekler” veya bir “alacak” oluşturduğu düşüncesinden farklı görünmektedir (1988, s.102).

Bu iki proje aile ve topluluk arasındaki bağların muhtelif coğrafi/yöresel ortamlarda oluştuğunu ve geliştiğini göstermiştir. Winter’ın (2000) işaret ettiği üzere, topluluk düzeyinde sosyal sermayenin gelişimini besleyen şey aileler değil özel yerler olabilir. Görünürde bağlı olan topluluklar sosyal sermayenin “karanlık tarafını” bize gösterip kaynaşma ve katılımdan öte, dışlanma ortamları da olabilirler (Portes, Landholt, 1996). A Projesindeki hanelerde öne çıkan “bağlı sosyal sermaye” çocuklara ve yetişkinlere geniş topluluğa ve sermayelere ulaşacak “köprüler” sağlayamamıştır. Putnam’a göre, bağlı sosyal sermaye yuvarlanıp gitmek için kullanışlı olsa da gerçek bir yol kat edilebilmesi için sosyal sermayenin sınıflar arasındaki boşluğu doldurabilmesi gerekmektedir. A Projesindeki yetişkinler ve çocuklar aile arasında ve topluluk içindeki boşlukları dolduran (köprüler kuran) gelişmiş sosyal ağlara sahip olsalar da içinde buldukları semtin hemen dışında sahip oldukları sermaye türü köprülü değil bağlıdır. Yetişkinlerin diğer sosyal sermaye türlerine erişememesi ellerindeki kaynakların çoğunun değişim değerinden öte kullanım değeri olduğu anlamına gelmektedir.

Sosyal Sermaye Kaynağı Olarak Çocuk İstihdamı

Buraya dek çocukların toplum ve aile içinde sosyal sermayeye erişimi üzerinde durdum ve çocukların sosyal sermaye biriktirme ve kullanma

süreçlerinin Coleman, Putnam ve Bourdieu'nün çalışmalarında pek ön plana çıkmadığından bahsettim. Önceki iki bölüm yetişkinlerin sosyal sermaye ağlarının çocuklar üzerindeki etkisini gösterir niteliktedir. Bu bölümde çocukların iş olanaklarına ulaşmak için hem anne babalarının var olan sosyal ağlarını nasıl kullandıklarını hem de nasıl özgün bağlar oluşturduklarını göstermek amacıyla paralı işlerde çalışmalarını incelemek istedim.

Çocukların iş olanakları aynı zamanda çocukların sosyal sermaye ağlarının kullanılabilirliğinin incelenebilmesini sağlar. Paralı işlerde çalışmanın çocukların günlük hayatlarının önemli bir parçası olduğunu kabullenmek artık yaygınlaşmıştır (Hobbs, McKechnie, 1997; O'Donnell, White, 1998). A Projesinde neredeyse her iki çocuktan birinin okula gitmenin yanı sıra en az bir paralı iş deneyimi vardı. B Projesinde ise her yedi çocuktan birinin yarı-zamanlı işlere erişimi vardı. Çocukların eğitim hayatlarını sürdürürken paralı işlerde çalışması öğrencilerin evde anne babalara bağımlı olan taraf olduğu görüşüne meydan okur cinstedir. Çoğu durumda çocukların kazancı düşük olsa da çocukların aile gelirine katkıda bulunduğu veya en azından kendi gereksinimlerini karşılayarak ailenin ekonomik yükünü hafiflettikleri birçok örnek de vardı.

A Projesindeki çocukların çevrelerini saran güçlü sosyal bağların varlığından bahsederek B Projesinde bu tür bağların yokluklarını karşılaştırdım. Her iki projede de çalışan çocukların iş arama stratejilerini incelemek, çocukların sosyal ağlara erişim düzeylerine ışık tutmamızı da sağlayacaktır. A Projesindeki her iki çocuktan biri işlerini semtlerinde yaşayan komşu ve akrabalarından sağlamışlardır. Buna karşın B Projesindeki çocuklar ise daha bireysel iş bulma yöntemleri sergileyerek sosyal ağların bu bağlamda çoğunlukla önemsiz olduğunu göstermişlerdir. Çocuklar anne babalarının bağlantılarından yararlanmışlardır, ancak, iki projede de çocuklar bazı durumlarda semtlerindeki yetişkinlerle kendi sosyal ağlarını da kurmuşlardır. Bu durum da Coleman ve Putnam'ın yetişkinlerin sosyal ağlarına verdikleri kısıtlı ilgiyi ve bununla birlikte çocukların kendi sosyal ağlarını kurabilme ihtimallerini göz ardı etmelerini sorgulamamıza neden olacaktır. Özellikle bebek bakıcılığı çocukların doğrudan anne babalarına bağlı olmayan yetişkinlerle ilişkiler geliştirebilmesine olanak sağlayan bir paradigmadır. A Projesindeki iki erkekten biri ve beş kızdan dördü para karşılığı haftalık bebek bakıcılığı yapmışlardır. Çocuklar çoğunlukla kendi anne babalarının tanıdığı diğer anne babalara, akrabalara veya komşulara bebek bakıcılığı yapıyor olsalar da kendi bağlarını oluşturdukları örneklerle de rastlanmışlardır. Çocuklar kendi anne babaları ile ilişkisi olmayan yetişkinler için de bebek bakıcılığı yapmışlardır. Bu da çocukların anne babalarının var olan sosyal ağlarını kullanabilmekle birlikte, kendi özgün bağlarını kurup

sosyal ve ekonomik olanakları değerlendirerek “edim” sahibi olduklarını göstermeleri anlamına gelmektedir. B Projesinde para karşılığı çocuk bakıcılığı daha az yaygın olsa da bakıcılık yapan çocuklardan bazıları komşularıyla sosyal bağlar kurmuşlardır. Hanelerden birindeki 14 yaşında bir kıza, bir destek veya yardım gerektiren bir durumda kimi arayacağı sorulduğunda geçen yıl boyunca bebek bakıcılığı yaparak bir ilişki kurduğu komşusu örnek göstermiştir.

Çocuklara iş olanakları hakkında bilgi akışı sağlama konusunda akran grupları A Projesinde etkin iken B Projesinde önemsiz kalmışlardır. A Projesinde çalışanlar arasında neredeyse her iki çocuktan biri hâlihazırda çalışmakta olan arkadaşlarından tavsiye ve tüyo almışlardır. Gazete dağıtımı gibi işler yaş sınırlamasına tabii idi ve yaşı gelen çocuklar bu işi daha gençlere bırakıyorlardı. Buna karşın B Projesindeki çocuklardan hiçbiri akran grupları veya arkadaşları aracılığıyla iş bulmamıştı. Coleman’a göre (1988, s.S104) güçlü sosyal bağlara sahip olmanın bir avantajı da bunun bir bilgi kaynağı olarak kullanılabilmesidir. Coleman sosyal sermayenin bu yönüne oldukça kısıtlı bir şekilde yaklaşıyor ve yetişkinlerin diğer yetişkinleri bilgi kaynağı olarak kullandığı birkaç genel örnek vermekle yetiniyor. Bu bakış açısını çocukları kapsamak üzere genişletmese de akranların anne baba ve öğretmen gibi sorumlu yetişkinlerin öğretileriyle çakışabilecek bilgiler sağlayabileceğini ima ediyor. Dahası sosyal sermayenin bu yönünü oldukça kısıtlı bir şekilde ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal sermayenin değerinin “birinin diğerinin performansı veya diğer tarafın güvenilirliği için değil, yalnızca sağladığı bilgiler için” sahip olduğu yükümlülükler biçiminde olmadığını öne sürmektedir (1988, s.S104). Fakat başka araştırmaların da gösterdiği üzere (Jenkins, 1988; Morris, 1985) iş olanaklarına ilişkin resmi olmayan bilgi kanalları işgücünde sadakat, yumuşak başlılık ve öz-disipline yol açar. Bu araştırmalar yetişkinlerin işe alım ağları üzerine olsa da, aynı sürecin çocuklar için de benzer bir şekilde işlediğini düşünmemek için bir neden yoktur. İş olanakları için diğer çocuklara kefil olan çocuklar, arkadaşlarıyla karşılıklı güven ve yükümlülük bağları kurabilirler.

Okula ek olarak paralı bir işte çalışmak da olası bir beşerî sermaye kaynağı olarak görülebilir. Coleman ve Putnam sosyal ve beşerî sermaye arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalarında formal eğitime fazla önem vermişlerdir. Özellikle A Projesinde çocuklar okul dışında çalışırken edindikleri becerilerden ve öğrendikleri şeylerden uzun uzadıya bahsetmişlerdir. Çocukların birçoğu okulda veya evde yetişkinlerden öğrenemeyeceklerini düşündükleri çeşitli beceriler edindiklerini düşünmektedirler. Ayrıca, paraya erişimin olması, dezavantajlı bölgelerden bazı çocukların, para kazanma kabiliyetleri nedeniyle eğitim sisteminde daha uzun kalmalarını sağlayarak

beşeri sermaye edinme ve bunu zenginleştirme fırsatı sağlamıştır. Dönemsel işlerde çalışmak aynı zamanda çocukların geleneksel anne baba ile okul çağındaki çocuk arasındaki güç dinamiğine meydan okuyabilmelerini de sağlamıştır. Çocuklar aynı zamanda anne babalarının onları daha sorumlu ve kendi ayakları üstünde durabilir gördüklerini de düşünmektedir. Ve yine çocuk olmaktan öte, iş arkadaşı olarak bireyselleşebildikleri ortamlarda çalışma fırsatını değerlendirmek için de oldukça hevesliydim.

Fakat çocuklar genellikle düşük geliri ve onları sömüren işlerde çalıştırılıyordu. Paralı işlerde çalışan çocuklar, yetişkinlerin yanlarında çalışıp onlarla benzer işler yapıyor olsalar da her durumda yetişkinlerden daha az para alıyorlardı. Bu sömürü özellikle akrabalarının yanında çalışan çocuklar için geçerliydi, zira en az parayı onlar alıyorlardı. Bazı durumlarda çocuklar akrabaları için çalıştıkları için (akrabalarıyla çalışmayan) aynı işleri yapan çocuklara nazaran daha az para alıyorlardı. Dahası çocukların çalıştığı işler doğasında düşük vasıflı olup çalışanlar pek bir eğitim almadıklarından çocuklar işgücünün diğer alanlarında kullanabilecekleri yetiler geliştiremiyorlardı. Bu durum bazı konularda çocukların mesleki hayallerini yeniden sorgulamalarına neden oldu. A Projesinden dokuz çocuk işlerinin sıkıcı ve tekrarlı yapısından yakındılar. Görüşleri aşağıdaki alıntılarda yansıtılmıştır:

“Bütün gün yaptığım tek şey raflara bir şeyler koymak. Hayatının geri kalanı boyunca bunu yaptığımı düşünsene.”

“Yani, işim fena değil, cebime para koyuyor ama hayatımın geri kalanında aynı şeyi yapmak zorunda olsam kafayı yerdim.”

“İlk başlarda o kadar kötü değildi ama geçen her gün daha da sıkıcı oluyor ve bu durum sinirlerimi bozmaya başladı.”

Bu çocuklardan dokuzu da ilk fırsatta okuldan ayrılmak istiyorlardı ancak, iş deneyimleri doğrultusunda düşüncelerini yeniden gözden geçirdiler. Bunu müteakip bir araştırma yapmadım ve onların eğitime devam etme hayalinin gerçek olup olmadığını bilmesem de, dönemsel iş deneyimlerinin olumsuzluklarından kurtulmak için eğitimi bir yol olarak görmelerine neden olabileceği açıktır.

Çocuklar genellikle irrasyonel olarak görüldüklerinden, kişisel çıkarlarını ilerletmek adına atabilecekleri adımlar sosyolojide yeterince incelenmemiştir. Çocuklar ücretli istihdamdan ekonomik olarak yararlanırken, çocuklar olarak statüleri diğer yetişkinlere kıyasla eşitsiz konumlandırılmalarına gerekçe olurken, akrabalık ağlarındaki alt konumları diğer akraba olmayan

küçüklerden farklı davranılmalarına ve eşitsizliğe neden olmuştur. Bu durum da çocuklar ve yetişkinler arasındaki ilişkilerin Coleman ve Putnam'ın öne sürdüğünden çok daha karmaşık bir doğası olduğuna işaret eder. Özellikle nesiller arası güç farklılıklarını ön plana çıkarır. Güç Bourdieu'nün çalışmalarında merkezi bir role sahip olsa da gücün bu tür biçimleri hakkında fazla bir şey söylememiştir. Fakat kendisinin "yetkinlik ideolojisi" (İng. ideology of competence) (1998) nesiller arası ayrımların anlaşılması için yararlı bir çerçeve sunar.

Bourdieu yetkinlik kavramını varlıklılar ve yoksulları ayırt etmek için kullanır, "bir tarafta nadir rastlanan ve yüksek gelirli mevkilerde duran tam vatandaşlar/yurttaşlar vardır... diğer tarafta ise işsizlik veya işsizlik sınırında mesleklerde çalışmaya mahkûm kitleler" (Bourdieu, 1998, s.42-3). Bourdieu'ya göre yetkinlik toplumdaki baskın grupların ayrıcalıklı konumunu meşrulaştırmak için kullanılır. Yetkinlik ayrıcalıklı kimseler tarafından yetkin olmayanlar üzerindeki konumlarını da haklı çıkarmak adına içselleştirilir. Bourdieu'ya göre, elit kesim yetkinlik namına sahip olanlardır ve bu şekilde sosyal sermayelerini diğer sermaye türlerine dönüştürebilmektedirler. Sosyal sermaye bir çeşit sosyal yetkinliktir ve ayrıcalıklı kesimler toplumdaki konumlarını korumak ve yükseltmek için bunu kullanırlar. Öyleyse Bourdieu için sosyal sermaye, gücünün gücünün işleyişini gizlemekle ilgilidir (Skeggs, 2002, 2004). Skeggs'in tarafından bakacak olursak (2002), habitus oyununun nasıl işlediği ya da nasıl oynandığıyla ilgili bir bilgi birikim alanı haline gelir. Sosyal sermayenin önemi, diğer sermaye türlerine dönüştürülebilmesinde yatmaktadır, ancak, dönüştürülebilirlik, işçi sınıfının sosyal sermayesinin değişim değerini kısıtlayan güçlü konumlardaki insanlar tarafından kontrol edilmektedir.

Güçlülerle güçsüzler bağlamında yetkinlik kavramı toplumun gözünde çocukların elbette ki yetkisiz olduğu görüşünü değerlendirmek için de genişletilebilir. Qvortrup'un (1994, s.4) belirttiği üzere, yetişkinlerin dünyası çocukların uygulamalarını (İng. praxis) tanımaz, çünkü yetkinlik, yetişkinlerin uygulamalarına (praksisine) istinaden tanımlanmıştır, bu da yetişkinlerin tanım yapma gücüne sahip, ayrıcalıklı bir konumda olduğuna işaret eder. Dolayısıyla sosyal sermaye çocukların değil sadece yetişkinlerin sahip olduğu bir şeydir. Coleman ve Putnam'ın çalışmalarında yetişkinlerin sosyal sermaye varlıklarının çocuklarına geçtiği ima edilmiş olsa da çocukların kendi sermayelerini kullanmaları veya yetişkinlerinkine katkıda bulunmaları incelenmemiş konular olarak kalmışlardır. Toplumun çocukları geleneksel olarak yetkisiz gördüğüne ilişkin bir tutumun kabul edilmesi, yetişkin merkezli mesleklerin ötesine geçen sosyal sermaye ile çocukluk arasındaki ilişkiyi daha verimli bir şekilde araştırma alanları açabilir.

Özellikle çocuklar, sosyal sermayeyi başka biçimlere dönüştürmede belirli zorluklar yaşayabilir, çünkü çocukların “doğal olarak yetersiz” oldukları düşüncesi, onların sosyal sermayelerini başka tür sermayelere dönüştürme yetilerine ket vurup daha geniş toplumda yüksek değişim değerine sahip olduğunu kabul ettikleri sosyal sermaye stoklarını arttırmalarını önleyebilir.

Sonuç

Bu makale boyunca çocukların, aile içinde ve dışında diğer çocuklar ve yetişkinlerle sosyal ağlar kurmakta etkin ve başarılı olduklarını savundum. Çocuklar sosyal sermaye biriktirir ve kullanırlar, bu çocuk bakıcılığı vb. paralı işler yaptıkları durumlarda oldukça aşıkardır. Fakat elde edilen veriler Coleman ve Putnam’ın sosyal sermaye ve diğer sermaye türleri arasında gördükleri iyimser tamamlayıcı ilişkinin sorgulanmasını gerektirir. Aynı zamanda Putnam’ın sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinin yokluğunu telafi edebileceği düşüncesini de şüpheye düşürür. A Projesinde gördüğümüz üzere çocukların anne babalarının ekonomik sermayesinin olmaması, sosyal sermayelerinden yararlanmalarına ket vurmuştur. Literatürde yoksul topluluklarda sosyal sermaye gelişse yoksulluk çözüldü gibi saf bir varsayıma yer verme eğilimi vardır. Putnam’ın çalışmalarında örtük olarak işlenmiş bu yaklaşım grupların menfaatlerinde muvaffak olmalarının önüne geçen geniş yapısal etmenleri göz ardı etmektedir. Bu çözümlene Bourdieu’nün (1986) sosyal sermaye diğer sermaye türleri tarafından desteklendiğinde etkili olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Fakat bu bakış açısını benimsemek demek sosyal sermayenin değişim değeri olan yönlerini ön plana çıkarıp kullanım değerini yok saymak anlamına gelmektedir. Skeggs’in bu bakış açısının sorunlu yönlerini çözümlemesine kadınlık ve çeşitli sembolik değerleri anlamak adına bakarsak, çocukluğun da kadınlık gibi egemenlik konumunda olmadığını ileri sürebiliriz (Skeggs, 2004). Fakat Skeggs’in belirttiği gibi kadınlık “ulusaldan ziyade yerel sembolik alışverişlerde kullanılacak kültürel bir kaynak” olarak benimsenmiştir (Skeggs, 2004, s.16). Kadınlık nasıl erkeklik olmadan anlaşılamiyorsa çocukluk da yetişkinlik olmadan anlaşılabilir. Çocukların sosyal sermaye varlıkları geniş çevrede yetişkinlerin güç ilişkilerine egemen olmaları nedeniyle değişim değerine sahip olmazken, yerel bağlamda kullanım değerine sahip olabilir. Bourdieu çocuklukta bu kullanım değerini görmediği için eleştirilebilecek olsa bile, çözümlemeleri, edim, yaşanan çevre (İng. habitus), güç ve yetkinlik kavramları yeni çocukluk sosyolojisinin içgörülerıyla birleştğinde çocukların günlük hayatında sosyal sermayenin yerini, çocukluğa ve yetişkinliğe olan etkilerini anlamamız için güçlü bir çerçeve sunmuştur.

Teşekkür

Bu makale University of La Trobe, Melbourne’da geçirdiğim maaşlı iznimde yazılmıştır. David deVaus, Katy Richmond ve Evan Willis’e bana bu olanağı sağladıkları için teşekkür ederim.

** Madeleine Leonard

Sosyoloji ve Sosyal Politika Okulu, Queen’s
Üniversitesi, Belfast
M.Leonard@qub.ac.uk

Kaynakça

- Ambert, A. (1986) 'The Place of Children in North American Sociology', in P. Alder and P. Alder (eds) *Sociological Studies in Child Development*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Bourdieu, P. (1986) 'The Forms of Capital', in J. Richardson (ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, pp. 241-58. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1998) *Acts of Resistance. Against the New Myths of Our Time*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1999) *Distinction. A Social Critique of the Judgment of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coleman, J. (1988) 'Social Capital in the Creation of Human Capital', *American Journal of Sociology* 94 (Supplement): S95-S120.
- Coleman, J. (1990) *The Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coleman, J. (1991) 'Prologue: Constructed Social Organisation', in P. Bourdieu and J. Coleman (eds) *Social Theory for a Changing Society*. Boulder, CO: Westview Press.
- Coleman, J. (1994) 'Social Capital, Human Capital and Investment in Youth', in A. Petersen and J. Mortimer (eds) *Youth Unemployment and Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Daly, M. and M. Leonard (2000) *Against All Odds: Family Life on a Low Income in Ireland*. Dublin: Combat Poverty Agency.
- Field, J. (2003) *Social Capital*. London: Routledge.
- Frones, I. (1994) 'Dimensions of Childhood', in J. Qvortrup, M. Bardy, G. Sgritta and H. Wintersberger (eds) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*, pp. 145-75. Aldershot: Avebury.
- Hobbs, S. and J. McKechnie (1997) *Child Employment in Britain*. Scotland: The Stationery Office.
- James, A. and A. Prout (1997) 'A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Promise and Problems', in A. James and A. Prout (eds) *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: RoutledgeFalmer.
- Jenkins, R. (1988) 'Discrimination and Equal Opportunity in Employment: Ethnicity and Race in the United Kingdom', in D. Gallie (ed.) *Employment in Britain*. Oxford: Blackwell.
- Leonard, M. (1994) *Informal Economic Activity in Belfast*. Aldershot: Avebury.
- Misztal, B. (2000) *Informality: Social Theory and Contemporary Practice*. London: Routledge.
- Morris, L. (1985) 'Local Social Networks and Domestic Organisation', *The Sociological Review* 33: 327-42.
- Morrow, V. (1999) 'Conceptualising Social Capital in Relation to the Well-being of Children and Young People: A Critical Review', *The Sociological Review* 47(4): 744-65.

- O'Donnell, C. and L. White (1998) *Invisible Hands: Child Employment in North Tyneside*. London: Low Pay Unit.
- Portes, A. (1998) 'Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology', *Annual Review of Sociology* 22: 1-24.
- Portes, A. and P. Landholt (1996) 'The Downside of Social Capital', *The American Prospect* 26 (May-June): 18-21.
- Putnam, R. (1995) 'Bowling Alone: America's Declining Social Capital', *Journal of Democracy* 6(1): 64-78.
- Putnam, R. (2000) *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Qvortrup, J. (1994) 'Childhood Matters: An Introduction', in J. Qvortrup, M. Bardy, G. Sgritta and H. Wintersberger (eds) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*, pp. 1-24. Aldershot: Avebury.
- Reay, D. (2002) 'Gendering Bourdieu's Concept of Social Capitals? Emotional Capital, Women and Social Class'. Paper given to Feminists Evaluate Bourdieu Conference, University of Manchester, October.
- Sayer, A. (1999) 'Bourdieu, Smith and Disinterested Judgement', *The Sociological Review* 47(3): 403-32.
- Skeggs, B. (2002) 'Exchange Value and Affect: Against Polite Sociology'. Paper presented at the Feminists Evaluate Bourdieu Conference, University of Manchester, October.
- Skeggs, B. (2004) *Class, Self and Culture*. London: Routledge.
- Walter, E.V. (1976) 'Dreadful Enclosures: Detoxifying an Urban Myth', *Archives Europeenes de Sociologie* 17: 151-9.
- Winter, I. (2000) 'Towards a Theorised Understanding of Family Life and Social Capital', *Australian Institute of Family Studies, Working Paper No. 21: 1-18*.